

Оглядове досьє щодо моделей безпекових гарантій (безпекових договорів, угод) між державами*

Анотація. Війна з Росією вимагає від України зусиль, спрямованих на трансформацію безпекового середовища, яке дозволить державі зберегти суверенітет, територіальну цілісність, підвищити захищеність кордонів і громадян та забезпечити сталий розвиток. В оглядовому досьє розглянуто моделі міжнародних договорів, угод, меморандумів, в яких регламентовані зобов'язання держав у безпековій сфері, зокрема питання гарантування цілісності й територіальної недоторканності держави союзниками (партнерами) у випадку збройного нападу. Акцентовано увагу на понятійно-категоріальному апараті таких міжнародних документів, формах реагування на зовнішні загрози, обсягу зобов'язань держав та умовах їх дотримання. Проаналізовані чинні міжнародні договори, зокрема й багатосторонні в рамках державних союзів (зокрема, США, Австралії – з іншими країнами), безпекові угоди України, а також договори, що втратили чинність, але є важливими для України у причинно-наслідковому та порівняльному аспектах.

Порівняльна характеристика «безпекових угод» щодо євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України наведена у Додатку 1, а узагальнення щодо безпекових зобов'язань, викладених у деяких міжнародних договорах, угодах, меморандумах – у Додатку 2.

Основна частина.

Сучасне міжнародне безпекове середовище є надзвичайно мінливим і непередбачуваним. Низка драматичних подій, що відбуваються у світі, насамперед, війна, розв'язана Російською Федерацією (державою, що володіє ядерною зброєю та досі є постійним членом Ради Безпеки ООН), проти України (яка свого часу відмовилася від ядерної зброї в обмін на міжнародні безпекові гарантії) випробовують на міцність наявні механізми забезпечення миру та безпеки й активізують пошуки нових шляхів забезпечення глобальної, регіональної та національної безпеки.

Конкретизація і ратифікація правил відносин між державами задля створення безпечного майбутнього світу сприяють запровадженню нових форм партнерства між країнами та нових способів боротьби з кризами й суперечками.

За таких умов існує потреба аналізу практики міжнародних договірних відносин щодо правового регулювання безпекових зобов'язань (гарантій) між державами.

Безпекові гарантії Європейського Союзу (ЄС), Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Організації Об'єднаних Націй (ООН).

ЄС. Договір про Європейський Союз¹ встановлює цілі та завдання ЄС, способи прийняття рішень і формування відносини між ЄС та його країнами-членами, формує основу законодавства ЄС шляхом встановлення загальних принципів реалізації цілей, для яких було створено ЄС, керування його центральними інститутами (такими як Комісія, Парламент і Рада), а також правила зовнішньої політики та політики безпеки.

Стаття 42 Договору про ЄС встановлює, що будь-яка країна, будучи членом Євросоюзу, має право на допомогу інших членів у разі збройної агресії. Ця норма регламентує, що у випадку, якщо держава-член ЄС та її територія стала жертвою збройної агресії, інші держави мають виконати свої зобов'язання щодо надання їй допомоги та сприяння всіма наявними в їх арсеналі засобами відповідно до статті 51 Статуту ООН (частина сьома). Має місце чітко сформульоване поняття «держави-члени», що забезпечує прямий діалог і підтримку між країнами, а не залучення будь-яких інституцій ЄС в окресленому контексті.

Таким чином, закріплено зобов'язання щодо взаємної допомоги, якими передбачається, що за запитом держави-члена, яку атакують, решта держав-членів *мають надати* допомогу у відповідь. У такий спосіб гарантується солідарність між державами-членами в разі збройної агресії проти будь-якої з них. Ця допомога може, наприклад, варіюватися від дипломатичної підтримки й технічної або медичної допомоги до цивільної або військової допомоги. Передбачені Договором ЄС гарантії безпеки поширюватимуться виключно на держави-члени Європейського співтовариства.

Доктрина взаємного захисту, запроваджена статтею 42, впливає із Брюссельського договору², яким було створено Західноєвропейський союз у форматі організації взаємної оборони (припинив існування в 2011 році). Метою договору була спільна протидія можливій у майбутньому агресії зі сторони Німеччини, а також військова кооперація як відповідь на можливу радянську агресію. Зокрема, відповідно до статті IV Брюссельського договору в разі, якщо будь-яка з Високих Договірних Сторін стане об'єктом збройного нападу в Європі, інші Високі Договірні Сторони відповідно до положень статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй нададуть Стороні, що зазнала нападу, всю військову та іншу допомогу і сприяння, що будуть в їх розпорядженні. Про такі вжиті заходи негайно повідомляється Рада Безпеки (стаття V Брюссельського договору). На вимогу будь-якої з Високих Договірних Сторін буде негайно скликана Рада задля надання можливості Високим Договірним Сторонам *провести консультування* щодо будь-якої ситуації, яка може становити загрозу миру, в якій би сфері така загроза не виникла; щодо позиції, яку слід зайняти, і кроків, які слід вжити в разі поновлення Німеччиною агресивної політики; або

¹ Treaty on European Union, TEU. 07.02.1992. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

² Brussels Treaty Organization. 17.03.1948. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17072.htm

щодо будь-якої ситуації, яка становить небезпеку для економічної стабільності (стаття VII Брюссельського договору).

Також починаючи з 1954 року було декілька спроб створити європейську оборонну систему на міждержавній основі, а Лісабонським договором³ проголошено Спільну європейську політику безпеки і оборони як невід'ємну частину спільної зовнішньої та безпекової політики. Згідно з положеннями Лісабонського договору Спільна політика безпеки і оборони забезпечує Союз оперативною спроможністю, що спирається на цивільні та військові ресурси, які Союз може використовувати в місіях за межами Союзу з метою підтримки миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй. Лісабонський договір посилює солідарність між державами-членами ЄС у протистоянні зовнішнім загрозам, запроваджуючи положення про взаємну оборону (стаття 42(7) Договору про Європейський Союз), а також положення про солідарність⁴. Положенням про взаємну оборону визначено, що в разі, якщо держава-член стала жертвою збройної агресії на своїй території, інші держави-члени зобов'язані надавати їй допомогу та сприяти всіма засобами, що є в їх розпорядженні, згідно зі статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це положення застосовується без шкоди особливому характеру безпекової і оборонної політики окремих держав-членів. Проте, поряд із цим вказано застереження, що зобов'язання та співпраця у даній сфері повинні відповідати зобов'язанням у рамках Організації Північноатлантичного договору, що для держав, які є її членами, залишається основою їх колективної оборони та форумом для її імплементації.

Згідно з положенням про солідарність у разі, якщо держава-член стає об'єктом терористичного нападу або жертвою природної чи техногенної катастрофи, Союз мобілізує всі наявні в його розпорядженні інструменти, включаючи військові ресурси, надані державами-членами, з метою: запобігання терористичній загрозі на території держав-членів; захисту демократичних інститутів і цивільного населення від будь-якого терористичного нападу; надання допомоги державі-члену на її території на прохання її політичних органів влади в разі терористичного нападу; надання допомоги державі-члену на її території на прохання її політичних органів влади в разі природної або техногенної катастрофи.

НАТО. Північноатлантичний договір НАТО (Вашингтонський договір)⁵ – міжнародна угода, укладена з метою об'єднання зусиль для забезпечення колективної оборони, збереження миру та безпеки в Північноатлантичному регіоні (складається із 14 статей). Держави-члени НАТО домовилися, що Договір має ґрунтуватися на засадах солідарності – стаття 5 цього договору регламентує умови забезпечення та гарантування колективної оборони.

Стаття 5 договору Північноатлантичного Союзу передбачає, що напад на одного учасника НАТО є нападом на всіх його членів і викликає відповідь усіх

³ Treaty of Lisbon 13.12.2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>

⁴ Mutual defence clause. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/mutual-defence-clause.html>

⁵ Північноатлантичний договір від 04.04.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text

держав-членів Союзу. Рішення щодо застосування 5 статті ухвалюється після консультацій між учасниками блоку. У разі введення в дію статті 5, держави-члени НАТО можуть надавати будь-яку допомогу, яку вважають за доцільне відповідно до особливостей ситуації та обставин. Кожна держава-член Альянсу виконує статтю 5 Договору, виходячи із власних спроможностей та ресурсів. Це обов'язок кожної окремої країни, і кожна країна вирішуватиме, яку саме допомогу вона вважає за доцільне надати в кожному конкретному випадку. Допомога надаватиметься в координації з іншими членами НАТО, причому не завжди йдеться про виключно військову допомогу. Характер допомоги залежить від наявності матеріальних та інших ресурсів у кожній з держав-учасниць. Отже, кожна окрема країна сама вирішуватиме, яким буде її внесок у загальну систему забезпечення колективної оборони. Тобто це не означає, що будь-який напад на члена НАТО автоматично призводить до оголошення воєнного стану або стану війни. Відповідно до статті 5 у разі, якщо будь-яка з держав-членів НАТО стає жертвою збройного нападу, усі інші без винятку члени вважатимуть цей акт насильства збройним нападом на них усіх і автоматично вживатимуть усіх заходів, які вважатимуть за доцільне, щоб допомогти члену НАТО, який зазнав нападу.

Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або на кількох із них в Європі чи Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх – відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту ООН, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить індивідуально чи спільно з іншими Сторонами такі дії, які вважатимуться необхідними, включно із застосуванням збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки в Північноатлантичному регіоні.

Проте, у Договорі не деталізовано, що саме вважається «збройним нападом», однак інші міжнародні договори, як-от документи ООН, містять широкий перелік ознак агресії. Серед них, зокрема, застосування зброї державою проти території іншої держави.

Статтю 5 доповнює стаття 6 Договору, в якій йдеться, що при застосуванні статті 5 збройним нападом на одну або більше Сторін слід вважати збройний напад, здійснений:

- на територію будь-якої зі Сторін у Європі чи Північній Америці, на алжирські департаменти Франції, на територію Туреччини чи на острови під юрисдикцією будь-якої зі Сторін, розташовані в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака;
- на збройні сили, кораблі чи літальні апарати будь-якої зі Сторін, які перебувають у межах цих територій або в якомусь іншому регіоні Європи, де на момент набуття цим Договором чинності були розміщені війська будь-якої зі Сторін, а також у Середземному морі чи в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака.

На підставі Північноатлантичного договору НАТО в 1950 році був прийнятий перший важливий документ НАТО – «Стратегічна концепція оборони

Північноатлантичного регіону»⁶. Відповідно до цього програмного документа на випадок початку військових дій перед Збройними силами НАТО ставилися такі завдання: забезпечити постачання атомних бомб до вказаних цілей на території ворога та здійснювати супротив його наступу, гальмуючи його просування в глибину територій Західної Європи. Виконання першого завдання покладалося на ВПС США, а центром сухопутних сил НАТО повинні були стати армії європейських країн.

Лідери НАТО схвалили нову Стратегічну концепцію Альянсу на Мадридському саміті 29 червня 2022 року⁷. У ній визначено пріоритети, основні завдання, підходи, гарантії безпеки на теренах НАТО на наступне десятиліття. Стратегічна концепція узагальнює сучасне розуміння середовища безпеки, підтверджує його цінності та викладає ключову мету НАТО щодо забезпечення колективної оборони для всіх своїх союзників. Крім того, у документі визначено три основні завдання НАТО: стримування й оборона; запобігання кризовим ситуаціям та управління ними; забезпечення колективної безпеки.

Принцип колективної оборони посідає центральне місце у засновницькому договорі Альянсу. Він і досі є виключним і непорушним принципом, що поєднує всіх членів організації, зобов'язуючи їх захищати один одного і створюючи дух солідарності всередині Альянсу.

Стаття 5 Північноатлантичного договору НАТО використовувалася *один* раз – як відповідь на терористичні напади 11 вересня 2001 року проти США⁸. Тоді заходи з колективної оборони охоплювали більш активний обмін розвідданими, допомогу Сполученим Штатам у питанні патрулювання повітряного простору тощо. Члени Альянсу провели консультації, і Рада ухвалила колективні дії. Сполучені Штати Америки могли також вжити індивідуальні кроки відповідно до їх прав і обов'язків згідно зі Статутом ООН. Союзники по НАТО залучилися до антитерористичної операції на території Афганістану, яка розпочалася в жовтні 2001 року.

У цілому, НАТО узгодила такі вісім заходів на підтримку США:

- активізувати обмін розвідувальними даними і співпрацю як у двосторонньому форматі, так і в рамках відповідних органів НАТО щодо загроз, які несе тероризм, а також заходи, необхідні для протистояння цьому явищу;
- надати, індивідуально або колективно, за доцільністю і згідно із власними можливостями підтримку членам Альянсу та іншим державам, які є або можуть стати об'єктом підвищеної терористичної загрози внаслідок їх підтримки зусиль із боротьби з тероризмом;
- вжити необхідних заходів із метою вдосконалення охорони об'єктів Сполучених Штатів Америки та інших держав-членів на території Альянсу;

⁶ The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area. 06.01.1950 URL: <https://www.csis.org/analysis/resetting-natos-defense-and-deterrence-sword-and-shield-redux>

⁷ NATO 2022 Strategic Concept. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

⁸ Колективна оборона – стаття 5. НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm

- поповнити окремі сили й засоби Альянсу в зоні відповідальності НАТО на заміну тих, що було безпосередньо залучені до антитерористичних операцій;
- надати дозвіл на необмежений проліт над територією літаків Сполучених Штатів Америки та інших союзників, узгодивши його з обов'язковими механізмами контролю повітряного руху й національними процедурами, коли йдеться про польоти літаків військово-повітряних сил, залучених до антитерористичних операцій;
- надати Сполученим Штатам Америки та іншим союзникам доступ до портів і аеродромів на території держав НАТО з метою проведення антитерористичних операцій, зокрема для здійснення дозаправлення, згідно з національними процедурами;
- гарантувати готовність НАТО розгорнути підрозділи постійно діючих ВМС Альянсу в регіоні Східного Середземномор'я з метою забезпечення присутності НАТО і демонстрації рішучості;
- забезпечити готовність Альянсу розгорнути підрозділи військово-повітряних сил НАТО раннього виявлення і управління на підтримку операцій із боротьби з тероризмом.

Попри разове застосування статті 5 Договору НАТО, Альянс кілька разів координував заходи із забезпечення колективної оборони. Зокрема, НАТО тричі запроваджувало практичні заходи в галузі колективної оборони на прохання Туреччини, а саме: у 1991 році, під час війни в Перській затоці було розгорнуто зенітно-ракетні комплекси «Патріот»; у 2003 році під час кризи в Іраку було ухвалено програму оборонних заходів і запроваджено операцію «Дисплей детеренс»; у 2012 році у зв'язку із ситуацією в Сирії було розгорнуто зенітно-ракетні комплекси «Патріот».

Щодо *інших кризових ситуацій*: свого часу країни НАТО засудили введення радянських військ і військ країн Організації Варшавського договору (ОВД, 1955 р.) до Чехословаччини в 1968 році («Празька весна»), але в ситуації військового паритету між СРСР та США прямого військового зіткнення не відбулося. Це давало підстави вважати НАТО та ОВД гарантами силового балансу світового ладу, який склався після Другої світової війни.

ООН. 19 червня 1968 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію № 255 «Питання про заходи із забезпечення безпеки держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, які не володіють ядерною зброєю»⁹ (Non-Proliferation Treaty, NPT¹⁰). Положення цього документа гарантують безпеку державам, що не мають ядерної зброї, у разі агресії проти них держави, яка володіє ядерною зброєю. У резолюції задекларовано, що світова спільнота визнає, що агресія з використанням ядерної зброї або загроза такої агресії проти держави, яка не володіє ядерною зброєю, створює обстановку, за якої Рада Безпеки і насамперед її постійні члени, які мають ядерну зброю, повинні були негайно діяти відповідно до їх зобов'язань згідно зі Статутом ООН. Таким

⁹ Resolution 255 (1968) of 19 June 1968. URL: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/255>;

¹⁰ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). URL: <https://treaties.unoda.org/t/npt>

чином, задекларовані прагнення та наміри світової спільноти в забезпеченні та підтримці надання негайної допомоги згідно зі Статутом ООН будь-якій державі – учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, яка не володіє ядерною зброєю, у випадку, якщо ця держава є жертвою акту агресії чи їй загрожує агресія з використанням ядерної зброї.

Установлено, що кожна держава має невід'ємне право, яке визнається статтею 51 Статуту ООН, на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на країну-члена ООН, до тих пір, доки Рада Безпеки не запровадить заходи, необхідні для підтримки та забезпечення міжнародного миру й безпеки.

Таким чином, відповідно до цієї резолюції: у разі ядерного нападу на неядерну державу або загрози такого нападу Рада Безпеки ООН та її постійні члени, які мають ядерну зброю, повинні негайно відбити агресію; підтверджується право держав на індивідуальну й колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН.

Історична довідка щодо Ліги Націй (перша міжнародна міждержавна організація, створена з метою розвитку співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами. На практиці основними завданнями були дотримання прав національних меншин і вирішення територіальних конфліктів у світі після Першої світової війни. Була заснована на Паризькій мирній конференції в 1919–1920 рр. Організація припинила своє існування у 1946 році, коли її функції були перейняті Організацією Об'єднаних Націй). Відповідно до статті 16 Статуту Ліги Націй від 28 червня 1919 року, якщо член Ліги Націй вдасться до війни, це вважатиметься актом війни проти всіх інших її членів. Крім цього, всі члени вказаної організації зобов'язувалися негайно заборонити і припинити із державою порушником її Статуту всі фінансові, торгові відносини та відносини між їх громадянами. У такому разі Рада Ліги Націй була зобов'язана рекомендувати заінтересованим державам необхідний кількісний склад спільних збройних сил держав-членів Ліги Націй, які будуть застосовуватися для захисту обов'язків згідно зі Статутом Ліги Націй. Проте, ця стаття не була активована у зв'язку з тим, що Німеччина, Японія та Італія вийшли зі складу держав-членів Ліги Націй, що дало змогу Німеччині розпочати Другу світову війну: напад на члена Ліги Націй не членом цієї організації не дозволяв скористатися зазначеними вище безпековими правилами поведінки Статуту Ліги Націй, що можна вважати однією з головних його прогалин.

На відміну від Статуту Ліги Націй, стаття 5 Північноатлантичного договору (Статуту НАТО) закріплює, що збройний напад будь-ким (а не лише його державою-членом) на одну зі сторін цього договору зобов'язує інші сторони надати допомогу включно із застосуванням збройної сили з метою відновлення і збереження безпеки.

Договори, якими гарантовано (гарантувалося) безпеку України.

Варшавський договір. Це договір про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу між Народною Республікою Албанією, Народною Республікою Болгарією, Угорською Народною Республікою, Німецькою Демократичною

Республікою, Польською Народною Республікою, Румунською Народною Республікою, Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Чехословацькою Республікою (договір втратив чинність на підставі Протоколу про припинення дії Договору про дружбу, співпрацю та взаємну допомогу, підписаного у Варшаві 14 травня 1955 року, від 1 липня 1991 року, що набрав чинності 18 лютого 1993 року)¹¹.

У статті 4 цього Договору зазначалося, що в разі збройного нападу в Європі на одну або декілька держав-учасниць Договору з боку будь-якої держави або групи держав, кожна держава-учасниця Договору в порядку здійснення права на індивідуальну або колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН надасть державі або державам, які зазнали такого нападу, *негайну допомогу* індивідуально та за згодою з іншими державами-учасницями Договору всіма засобами, які видаються їй необхідними, включаючи застосування збройної сили.

Держави-учасниці Договору *негайно консультуватимуться* щодо спільних заходів, які необхідно вжити з метою відновлення та підтримки міжнародного миру та безпеки. Про заходи, вжиті на підставі цієї статті, буде повідомлено Раді Безпеки відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй. Ці заходи будуть припинені, як тільки Рада Безпеки здійснить заходи, необхідні для відновлення та підтримки міжнародного миру й безпеки.

Договірні Сторони погодилися про *створення* Об'єднаного Командування їх збройними силами, що будуть виділені за згодою між Сторонами у підпорядкування цього Командування, яке діє на основі спільно встановлених принципів. Вони вживатимуть також інших узгоджених заходів, необхідних для зміцнення їх обороноздатності, щоб захистити мирну працю їх народів, гарантувати недоторканність їх кордонів і територій та забезпечити захист від можливої агресії (стаття 5).

Таким чином, Варшавський договір містив зобов'язання щодо надання допомоги (без конкретизації, якої саме); визначав необхідність проведення консультацій та їх мету; схвалював створення єдиного командування для об'єднаних збройних сил.

Будапештський меморандум. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 року¹² (Будапештський меморандум) регламентує, що Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їх зброя ніколи не буде використовуватися

¹¹ Варшавський договір 1955 р. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ, 2003. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Varshavskiy_dohovir_1955

¹² Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН.

Стаття 4 встановлює, що Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують свої зобов'язання *домагатися негайних дій* з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, у разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.

Стаття 5 визначає, що держави-підписанти цього меморандуму підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їх території чи їх підопічні території, їх збройні сили або на їх союзників із боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю.

Таким чином, згідно з цим меморандумом гарантіями безпеки є *зобов'язання*:

- поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України;
- утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України;
- не використовувати ніякої зброї проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй;
- утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги;
- домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, у разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї;
- не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їх території чи їх підопічні території, їх збройні сили або на їх союзників із боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю;
- проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.

Наслідки порушення вказаних гарантій меморандумом не передбачено.

Варто відмітити, що в українському варіанті назва цього документа звучить як «Меморандум *про гарантії* безпеки...», в англійському – «Memorandum on Security Assurances...» (тобто «безпекові запевнення»). «Запевнення» ж не несуть конкретного змісту, тому Будапештський меморандум не має жодного механізму *гарантування* безпеки. Основною підставою *недієвості* Будапештського меморандуму є і вказаний у ньому механізм

консультацій, який у разі акту агресії без закріплення інших конкретних дій зі сторони держав-підписантів є абсолютно недостатнім.

Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. 12 липня 2023 року на саміті НАТО у Вільнюсі країни «Великої сімки» погодили Спільну декларацію підтримки України¹³. 12 січня 2024 року між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії підписано Угоду про співробітництво у сфері безпеки (Agreement on Security Co-operation between the United Kingdom of Great Britain & Northern Ireland and Ukraine¹⁴), яка передбачає обмін розвідувальними даними, медичну та військову підготовку, а також оборонно-промислове співробітництво.

Основними компонентами *зобов'язань* із безпеки, наданих Україні в цьому документі, є:

- надання Україні всебічної допомоги для захисту та відновлення територіальної цілісності в її міжнародно визнаних кордонах, включаючи територіальне море й вільну економічну (морську) зону, відновлення національної економіки і захисту її громадян;
- запобігання, протидія та активне стримування будь-якої військової ескалації та/або нової агресії з боку Російської Федерації;
- підтримка майбутньої інтеграції України до євроатлантичних інститутів, зокрема через підтримку реформ України в напрямку сумісності з НАТО.

Із боку Сполученого Королівства гарантується:

- надання *допомоги* у сфері безпеки та сучасного військового обладнання на суші, у повітрі й на морі, у космосі та в кібернетичних сферах, визначаючи пріоритетами протиповітряну оборону, артилерію та засоби вогневого ураження дальньої дії, бронетехніку й інші ключові засоби за необхідності, такі як бойова авіація, а також сприяючи підвищенню оперативної взаємосумісності з євроатлантичними партнерами;
- *надання* довгострокових *консультацій* та підтримка управління і політики у сфері оборони;
- *розвиток* сучасних Збройних Сил через: підтримку потенціалу та навчання, а також інфраструктури, необхідної для здійснення Україною внутрішнього контролю над власним повітряним простором; підтримку розвитку в Україні ВМС та Морської охорони Державної прикордонної служби України, здатних виконувати завдання з розмінування та здійснювати морську розвідку, патрулювання, берегову оборону й забезпечувати свободу судноплавства, допомагаючи Україні відбудовувати її економіку; підтримку розвитку Збройних Сил України, включно з (але не обмежуючись): майбутньою структурою Збройних Сил; переходом до концепцій і оперативних процедур НАТО; командно-штабною підготовкою; спільними навчаннями; посиленням

¹³ Спільна декларація про підтримку України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277>

¹⁴ Agreement on Security Co-operation between the United Kingdom of Great Britain & Northern Ireland and Ukraine. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>

сумісності й оперативної взаємосумісності із союзниками по НАТО; підтримку захисту та оборони кордону, його інженерного та фортифікаційного облаштування, спостереження, моніторингу за пересуванням військ противника, післявоєнної відбудови прикордонної інфраструктури, розмінування та утилізації вибухонебезпечних предметів; підтримку медичної підготовки та протезування;

- *розробка* структури управління для Збройних Сил;
- *розвиток* морського флоту України;
- *заохочення* своєї оборонної промисловості працювати з Україною;
- *розвиток* спроможності захисту критичної інфраструктури України;
- *співробітництво* у сфері безпеки та кібербезпеки;
- *співробітництво* у сфері боротьби з небезпечною організованою злочинністю; та ін.

Учасники (Угоди) прагнуть забезпечити, щоб військові спроможності України були на такому рівні, щоб у разі зовнішньої військової агресії проти Сполученого Королівства Україна була здатна надати ефективну військову допомогу.

Будь-яке майбутнє російське вторгнення порушить Статут ООН і основоположні принципи міжнародного права, а також серйозно підірве євроатлантичну безпеку, зокрема безпеку Сполученого Королівства.

У разі повторного збройного нападу Росії на Україну, на запит будь-якого з Учасників Учасники проведуть консультації протягом 24 годин для визначення заходів, необхідних для протидії або стримування агресії.

Сполучене Королівство зобов'язується, що за таких обставин, діючи відповідно до своїх правових та конституційних вимог, надасть Україні швидку та сталу допомогу у сфері безпеки, сучасну військову техніку в усіх необхідних сферах, а також економічну допомогу; накладе на Росію економічні та інші обтяження; консультуватиметься з Україною щодо її потреб, коли вона здійснює своє право на самооборону, закріплене у статті 51 Статуту ООН.

Ця Угода є чинною протягом десяти років з дати її підписання. Водночас відповідно до Спільної декларації країн «Групи семи» від 12 липня 2023 року Учасники мають намір зберегти чинність цієї Угоди на час, доки Україна проходить свій шлях до членства в євроатлантичній спільноті. У випадку, якщо Україна стане членом НАТО до закінчення терміну дії цієї Угоди, Учасники ухваллять рішення щодо її майбутнього статусу.

Отже, в Угоді вживаються такі терміни, як *безпекова співпраця* (security cooperation / cooperation in the sphere of security) та *безпекові зобов'язання* (security commitments). І це класичний варіант міжнародного права. Окрім того, відзначені й консультації як невід'ємний елемент такого роду договорів. В Угоді передбачена процедура і детально описані зобов'язання щодо надання Україні озброєнь, припасів, економічної підтримки, запровадження санкцій тощо. Це відрізняє цей документ від Будапештського меморандуму, в якому не передбачено жодних зобов'язань західних партнерів, окрім потреби «колись» проконсультуватися, та не визначено мети консультацій.

Водночас вважається, що недоліком Угоди є відсутність пункту щодо її ратифікації, що може становити ризики при зміні влади і відношення до України. Також в Угоді відсутня декларація про обсяг майбутньої британської оборонної підтримки, чіткі положення щодо бюджетної підтримки, але це перспектива на 10 років, тож такий підхід є об'єктивним.

*Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією (16.02.2024 р.)*¹⁵ визначає пріоритетні сфери двосторонньої безпекової співпраці – військової, політичної, фінансової та гуманітарної. Цією Угодою Україна та Франція поглиблюють свою співпрацю і партнерство, які ґрунтуються на їх спільних інтересах щодо захисту міжнародного правопорядку, миру та основоположних свобод і прав людини.

Основними складовими довгострокових безпекових зобов'язань, взятих Францією щодо України в межах цієї Угоди, є:

- *надання* всебічної допомоги Україні для захисту та відновлення її територіальної цілісності в її міжнародно визнаних кордонах, а також для економічного відновлення й відбудови;
- *запобігання*, активне *стримування* та заходи стосовно будь-якої нової агресії з боку Російської Федерації;
- *підтримка* інтеграції України до європейських та євроатлантичних інституцій, зокрема шляхом підтримки вступу України до ЄС та забезпечення оперативної сумісності з НАТО.

Співпраця щодо зміцнення безпеки України включає: надання військової та цивільної допомоги; сприяння зміцненню військового потенціалу (пункт 1 розділу II). Напрями співпраці схожі із британською угодою, включно із наданням далекобійної зброї та бойової авіації, співпрацею в кіберпросторі, співробітництвом в галузі оборонної промисловості.

За Угодою Французька Республіка допоможе Україні приєднатися до колективних інструментів боротьби з іноземним втручанням та маніпулюванням інформацією. Спільно із членами «Групи семи» та іншими сторонами Франція та Україна працюватимуть над створенням компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих агресією Росії. Акцентовано увагу й на застосуванні суворих санкцій проти секторів російської економіки, а також проти тих, хто підтримує війну, або отримує від неї вигоду, або допомагає обійти санкції.

У розділі III Угоди визначено питання проведення консультацій протягом 24 годин, а також надання швидкої та тривалої допомоги у сфері безпеки, сучасної військової техніки в усіх сферах відповідно до потреб та економічної допомоги в разі майбутнього російського збройного нападу на Україну.

Закріплені конкретні обсяги підтримки – у 2024 році Франція надасть Україні до 3 мільярдів євро військової допомоги. Франція продовжуватиме надавати підтримку Україні впродовж десяти років дії цієї Угоди.

¹⁵ Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією (16.02.2024 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spirovitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005>

Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина (16.02.2024 р.)¹⁶.

В Угоді наголошується, що Німеччина непохитна у своїй підтримці незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах кордонів, міжнародно визнаних із 1991 року, включаючи територіальне море та вільну економічну (морську) зону.

Німеччина обіцяє продовжувати надавати безпекову та військову підтримку Україні протягом усього строку дії угоди (10 років), а також надалі підтримувати Україну на шляху реформ. Натомість, Україна зобов'язується продовжувати реформи, зосередившись на сферах, визначених у рекомендаціях Єврокомісії, а також тих, що необхідні для вступу до ЄС.

Німеччина має намір надавати непохитну підтримку Україні стільки, скільки буде потрібно для того, щоб допомогти Україні захистити себе, відновити територіальну цілісність у межах її міжнародно визнаних кордонів, забезпечити її вільне та демократичне майбутнє, дозволити Україні продовжувати надавати послуги своєму народові, підтримувати функціонуючу українську економіку та стримувати майбутню російську агресію. При цьому наголошується, що національні бюджетні асигнування застосовуються і вимагають чіткого дозволу німецького Бундестагу.

В Угоді стосовно Німеччини часто вживаються такі мовні звороти, як: «підкреслює свій намір», «продовжуватиме сприяти», «постійно оцінюватиме», «продовжуватиме брати участь».

Підкреслено, що військова підтримка, надана Німеччиною, буде використовуватися лише відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй та в суворій відповідності з усіма застосованими зобов'язаннями для обох Учасників за міжнародним правом.

Вказано на надання допомоги у сфері безпеки та сучасного військового обладнання в сухопутній, повітряній, морській, космічній та кіберсферах, із пріоритетом у протиповітряній обороні, артилерії, бронетехніці, включаючи боєприпаси, та інших ключових спроможностей, а також сприяння підвищенню рівня оперативної сумісності з євроатлантичними партнерами.

Окрема увага приділена протидії хімічним, біологічним, радіологічним та ядерним ризикам (ХБРЯ), а також кібер- та гібридним загрозам.

Інші напрями співпраці схожі з іншими описаними вище угодами.

Гарантії при повторному збройному нападі з боку РФ такі само, як у французькій угоді – консультації протягом 24 годин, швидка та стала допомога.

Строк дії Угоди – 10 років.

Угодою про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Данією (23.02.2024 р.)¹⁷ підтверджується

¹⁶ Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина (16.02.2024 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985>

¹⁷ Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Данією (23.02.2024 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-89185>

непохитна підтримка Данією незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів 1991 року, включно з територіальним морем. Цією Угодою Данія формалізує свої довгострокові двосторонні *безпекові зобов'язання* щодо України.

Данія готова на постійній основі проводити консультації з Україною щодо стратегічних питань та узгоджувати й координувати підтримку, що надається, з метою зміцнення захисту України від російської агресії. Крім того, Данія вітатиме, зокрема, регулярний стратегічний діалог між країнами Північної Європи та Україною щодо зміцнення оборони, стійкості, а також шляху реформ України.

Визначено зобов'язання України імплементувати реформи, визначені ЄС, МВФ і НАТО, які охоплюють, зокрема, урядування, прозорість, боротьбу з корупцією та демократичний контроль над Силами безпеки та оборони України. Реалізація Україною цих реформ *є ключовою* в контексті її прагнень до ЄС та НАТО. При цьому Данія нагадує, що Україна належить до євроатлантичної родини і стане членом НАТО, також Україна є частиною європейської родини та має майбутнє в ЄС.

Ця Угода щодо безпекових зобов'язань охоплюватиме поточні, заплановані та майбутні внески в оборону України, її стійкість і майбутнє стримування російської агресії. Угода передбачає постійну військову допомогу в різних сферах у координації та співпраці з відповідними міжнародними партнерами й установами, зосереджуючись на військово-повітряних силах і протиповітряній обороні, морській безпеці, розмінуванні, технологіях і безпілотниках, а також інших ключових можливостях і нагальних потребах України. Така допомога включатиме короткострокові військові потреби, а також довгострокову розбудову потенціалу майбутніх Сил оборони України.

Окрім військової підтримки в розмірі щонайменше €1,8 млрд, Данія зобов'язується надати військову та цивільну підтримку у 2023–2028 роках на загальну суму €8,5 млрд. Також ідеться про те, що Данія очолила зусилля з формування міжнародної коаліції, яка надасть Україні винищувачі.

Гарантії при повторному збройному нападі з боку РФ аналогічні з іншими договорами.

Строк дії Угоди – 10 років.

Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Італією (24.02.2024 р.)¹⁸. Італія разом із партнерами надаватиме сприяння в питанні *безпекових зобов'язань* для України, що допоможе Україні захистити себе, протидіяти спробам дестабілізації та стримувати акти агресії в майбутньому, включно із зусиллями з розвитку Сил безпеки та оборони України, відбудови її національної економіки та захисту її громадян. Італія підтримуватиме Україну в захисті її суверенітету в межах *своїх* засобів і можливостей, відповідно до національного законодавства та конституційних вимог, а також надаватиме Україні своєчасну *безпекову допомогу*, сучасне військове обладнання (включно

¹⁸ Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Італією (24.02.2024 р.). URL: <https://president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89245>

з військовою медичною підтримкою) та зброю на суші, у повітрі й на морі, у космічному та кіберпросторі першочергово, але не обмежуючись цим, протиповітряну оборону, артилерію, засоби далекобійного ураження, бронетехніку, засоби розмінування, засоби розвідки, безпілотні системи, інженерні засоби, інформаційні технології, засоби радіоелектронної боротьби, військово-повітряні та морські можливості та інші ключові можливості відповідно до поточних і майбутніх обставин.

Італія підтримуватиме зусилля України, де це можливо, щодо інтеграції її оборонної промисловості до структур оборони та безпеки НАТО та ЄС.

За Угодою Україна проводитиме оборонні реформи й модернізацію, у тому числі шляхом зміцнення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та підвищення ефективності та прозорості безпекових та оборонних інституцій і промисловості України. Реформам України приділено окрему частину III Угоди.

Напрямки співробітництва аналогічні закріпленим в інших угодах. Акцентовано увагу також на економічному співробітництві. Проте, конкретні суми допомоги не вказуються (на відміну від інших угод).

Ідеться й про пошук опцій для створення трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Співробітництво в разі майбутнього збройного нападу передбачено через негайні консультації і швидку та сталу допомогу у сфері безпеки та оборони, оборонної промисловості, розвитку військового потенціалу, а також через економічну допомогу (стаття 11).

Італія продовжуватиме надавати свою допомогу Україні протягом десятирічного строку дії цієї Угоди.

Угодою про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Канадою (24.02.2024 р.)¹⁹ засновано Канадсько-українське стратегічне безпекове партнерство (далі – КУСБП), яке визначає сфери для посилення двосторонньої взаємодії та співпраці в різних галузях, включно з обороною, стабільністю та стійкістю. Угода визначає вісім пунктів мети підтримки України, одним із яких є «підтримувати та готувати Україну на шляху її інтеграції до євроатлантичного співтовариства».

Основними компонентами безпекових зобов'язань, які надаються Канадою Україні в межах КУСБП, є:

- надання всебічної допомоги Україні для захисту й відновлення її територіальної цілісності, відбудови національної економіки та захисту її громадян;
- підтримка спроможності України запобігати подальшій військовій ескалації або новій агресії з боку Російської Федерації та стримувати її;
- підтримка майбутньої інтеграції України до євроатлантичних інституцій, у тому числі шляхом підтримки реформ в Україні та налагодження оперативної сумісності з НАТО.

¹⁹ Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Канадою (24.02.2024 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spirovitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89233>

Для цього Канадою у 2024 році надається допомога на суму \$3,02 млрд.

У разі поновлення російської агресії або нападів на Україну після припинення поточних бойових дій на прохання одного з Учасників Учасники протягом двадцяти чотирьох (24) годин проведуть консультації для визначення заходів, які необхідні для протидії або стримування агресії. За таких обставин відповідно до своєї внутрішньої правової бази Канада: надасть Україні швидку та сталу безпекову, військову й економічну допомогу; накладе на Росію економічні та інші санкції консультуватиметься з Україною щодо її потреб.

В Угоді регламентовані конкретні кроки реалізації співробітництва і підтримки. Вказано на пошук опцій для створення трибуналу щодо злочину агресії проти України та засобів притягнення Російської Федерації до відповідальності за її агресивну війну проти України.

Строк дії Угоди – 10 років.

Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Нідерландами (01.03.2024 р.)²⁰. Нідерланди також підтверджують своє зобов'язання сприяти здатності України захищати себе, протистояти майбутньому примусу, обирати власне майбутнє та процвітати; визнають шлях України до майбутньої інтеграції в євроатлантичну спільноту та її зобов'язання продовжувати впроваджувати реформи щодо належного врядування, боротьби з корупцією, прозорості та модернізації оборонного сектору; підтверджують свою підтримку реформ, спрямованих на зміцнення безпеки та економіки України, які сприяють реалізації Україною її євроатлантичних прагнень, у тому числі щодо членства в Європейському Союзі та НАТО.

В Угоді наголошено на намірах щодо конкретних двосторонніх довгострокових зобов'язань у сфері безпеки (пп. 4 п. 1). Вказано, що військова підтримка Нідерландів має подвійну мету. По-перше, сприяти здатності України продовжувати здійснювати своє законне право на самооборону від російської та іншої іноземної агресії. По-друге, допомогти адаптувати й модернізувати Сили безпеки і оборони України з метою підвищення оперативної сумісності із силами НАТО й формування надійного стримувального чинника проти майбутньої зовнішньої агресії. Названо конкретну суму військової допомоги – 2 млрд євро.

Військову підтримку поділено на короткострокову й довгострокову – через конкретні багатосторонні інструменти, у тому числі через Комплексний пакет допомоги НАТО для України (USAP) та Європейський фонд миру ЄС (EPF). При цьому є застереження у вигляді контролю за використанням допомоги виключно для цілей самооборони та стримування агресії.

Нідерланди підтримуватимуть, де це можливо, зусилля України з інтеграції її оборонної промисловості в систему оборони й безпеки НАТО та ЄС (пп. 1 п. 3). Україна та Нідерланди розроблять дорожню карту стратегічного співробітництва в оборонній промисловості й визначать найбільш ефективні можливості для розвитку потенціалу та інновацій в оборонно-промисловому комплексі.

²⁰ Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Нідерландами (01.03.2024 р.). URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89461>

Одним із ключових положень цієї Угоди є підтримка створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України та пропозиція розмістити за певних умов майбутній спеціальний трибунал щодо злочину агресії в Гаазі.

Питанням підтримки євроатлантичної інтеграції України приділено увагу в окремому пункті 9.

Гарантії при повторному збройному нападі з боку РФ аналогічні зазначеним в інших договорах.

Строк дії Угоди – 10 років.

Порівняльний аналіз угод України з Великою Британією, Францією, Німеччиною, Данією, Нідерландами, Італією, Канадою дозволяє констатувати наявність окремих спільних рис як позитивного характеру (наприклад, щодо деталізації дій партнерів у разі повторної війни з РФ), так і негативного характеру (наприклад, того, що жодна з угод не передбачає ратифікації). Угоди з Британією і Францією мають більше однакових формулювань, аніж угода з Німеччиною. Зокрема, у перших двох ідеться про безпекову підтримку, а в угоді з Німеччиною – про безпекові домовленості. В Угоді з Данією, Італією, Канадою вживається терміносистема «безпекові зобов'язання щодо України». Угода з Італією також оперує словосполученням «безпекова допомога».

Назви усіх угод містять вказівку на співробітництво у сфері безпеки, але угоди з Францією, Німеччиною і Данією виокремлюють ще й довготривалу підтримку. Більшість країн беззаперечно стверджують про приналежність України до європейської сім'ї і майбутнє України в НАТО. При цьому як в угодах з Німеччиною, Нідерландами та в інших угодах ключовими умовами у прагненнях України до ЄС і НАТО визначено реалізацію відповідних реформ.

За обсягом угоди з Німеччиною та Канадою є найоб'ємнішими і деталізованими. Вказано на зусилля та ресурси з розмінування, на ядерну безпеку як пріоритет, а також на підтримку України у створенні спеціального трибуналу, відшкодуванні шкоди, завданої російською агресією. Також Німеччина зобов'язується виділити більше коштів Україні на зброю, оборонну підтримку. В Угоді з Італією не визначена сума майбутньої допомоги Україні.

Усі Угоди розраховані на 10 років, а при повторній агресії держави гарантують консультації протягом 24 годин і швидку й сталу допомогу.

Окремі порівняльні аспекти вказаних угод, зокрема в контексті євроінтеграції і вступу до НАТО, наведено в Додатку 1 (станом на 05.03.2024 р.).

«Безпекові договори» між іншими державами.

Найбільше таких договорів у США. Не всі країни, які перебувають у партнерських політичних та безпекових відносинах зі Сполученими Штатами, є членами НАТО. Проте, підтримка цих країн є важливою складовою для просування геополітичних інтересів та цілей США, тому має місце інституціоналізація такого формату, як *основний союзник поза НАТО*.

До списку таких союзників входять країни, які географічно не можуть належати до Північноатлантичного альянсу, проте з якими необхідно встановити схожий рівень військово-технічної співпраці. Цей статус концентрується саме на

безпековому вимірі співпраці й на підтримці обороноздатності союзників США. Важливо відмітити, що цей статус *не включає гарантії безпеки*, аналогічні до тих, які отримують країни-члени Північноатлантичного альянсу²¹. Проте, цей статус передбачає:

- залучення до спільних дослідницьких проєктів із Департаментом оборони США;
- залучення до контртерористичних заходів;
- пріоритетність у закупівлі і доставці військової техніки, озброєння, комплектуючих до них;
- розширені можливості для фінансування збройних сил;
- можливість залучення до проєктів у космічній галузі.

Статус основного союзника США поза НАТО (ОСП НАТО) мають такі держави: Австралія, Аргентина, Бахрейн, Бразилія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Кувейт, Марокко, Нова Зеландія, Пакистан, Республіка Корея, Таїланд, Туніс, Філіппіни, Японія.

Основним документом, який регулює положення про ОСП НАТО на рівні американського законодавства, є Закон про іноземну допомогу 1961 року²². А розділ 22 (Зовнішні відносини) Кодексу федерального законодавства США²³ містить відповідні положення, які регулюють порядок визначення основного союзника поза НАТО (глава 2321k).

Австралія, Нова Зеландія і Сполучені Штати Америки. Договір безпеки Австралії, Нової Зеландії та Сполучених Штатів від 1951 року (далі – Договір ANZUS)²⁴ лежить в основі Альянсу Австралії і Сполучених Штатів. Він зобов'язує Австралію та Сполучені Штати *проводити консультації* щодо взаємних загроз і, відповідно до конституційних процедур, *діяти проти спільних загроз*.

Цей договір безпеки, який ще також має назву «малий Тихоокеанський пакт безпеки», проголошує військовий союз 3-х держав: Австралії, Нової Зеландії та США. Пакт має на меті підтримання миру в Тихоокеанському регіоні та визначає заходи у сфері координації зусиль держав-учасників із метою створення регіональної системи безпеки, спільної протидії у разі нападу на одну з країн-членів пакту. Договір укладено відповідно до статей 51–52 Статуту ООН. Він є закритим регіональним договором, який не передбачає участі в ньому інших держав. Цей договір є безтерміновим, він набрав чинності 22 квітня 1952 року.

Австралія застосувала Договір ANZUS 14 вересня 2001 року у відповідь на терористичні атаки в США 11 вересня і стала однією з перших країн, які приєдналися до операції США «Нескорена свобода» (Афганістан). Нова Зеландія

²¹ Статус основного союзника США поза НАТО. Дослідження. UkrainianPrism. URL: http://prismua.org.tilda.ws/ukraine_mnna_status

²² The Foreign Assistance Act of 1961. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1071/pdf/COMPS-1071.pdf>

²³ §2321k. Designation of major non-NATO allies. URL: [https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=\(title:22%20section:2321k%20edition:prelim\)](https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=(title:22%20section:2321k%20edition:prelim))

²⁴ Security Treaty Between the United States, Australia, and New Zealand (ANZUS) on September 1, 1951. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/usmu002.asp

також підтримала США після згаданих терористичних атак, узявши участь у військових операціях в Афганістані.

Узагальнений аналіз цього договору, який складається з преамбули та 11 статей, надає підстави визначити основну його мету й завдання: зміцнення миру та безпеки в Тихоокеанському регіоні, надання відсічі у випадку зовнішнього збройного нападу, проголошення військової єдності між державами, гарантування взаємодопомоги на паритетних засадах. Ініціатива укладання цього договору виходила саме від США з метою гарантування та забезпечення регіональної безпеки і стабільності, створення ефективної системи військово-політичної співпраці та оборони у вказаному регіоні. Стаття 5 цього договору визначає, що об'єктами, які підлягають захисту, є не тільки території держав-учасників, але й острівні території в Тихому океані, які перебувають під юрисдикцією цих країн, а також військові кораблі, повітряні та морські пасажирські судна, літаки, гелікоптери, інші літаючі об'єкти, які належать Сторонам.

Загальне керівництво цього військово-політичного блоку здійснює утворена рада, яка складається з міністрів закордонних справ та їх заступників й існує лише у форматі консультативного органу, який проводить щорічні засідання на рівні міністрів із залученням військових експертів. Також відсутній систематизований і збалансований спільний бюджет цього союзу, тобто кожна країна-член договору несе витрати окремо.

У статті 4 Договору містяться *застереження* на випадки збройного нападу, що несе загрозу миру та безпеці союзників. Вони передбачають, що здійснення своїх зобов'язань сторонами напряму залежить від положень національного законодавства, яке має бути враховано перед тим, як здійснювати будь-які запобіжні заходи або військові дії, реагуючи на напади чи загрози.

На відміну від Статуту НАТО, обсяг взаємних зобов'язань у разі надання допомоги під час збройного нападу для ANZUS є більш обмеженим. Відповідно до положень ANZUS його дія не обмежена в часі, однак кожна держава-учасниця має право вийти з нього, попередивши про це за рік уряд Австралії, що є депозитарієм.

Ізраїль і США. Між цими державами підписано численні двосторонні угоди про співпрацю в галузі оборони, серед яких: Угода про взаємну оборонну допомогу (1952 р.); Загальна угода про безпеку інформації (1982); Угода про взаємну матеріально-технічну підтримку (1991); Угода про статус збройних сил (1994 р.) тощо.

Першим договором у сфері безпеки і оборони між Сполученими Штатами Америки та Державою Ізраїль стала Угода про взаємодопомогу у сфері оборони (1952 р.). Цим документом визначалося, що США надаватимуть Ізраїлю економічну допомогу, а також *постачатимуть зброю* для виконання оборонних завдань. У рамках домовленостей передбачалося надання Ізраїлю допомоги в такій кількості, щоб забезпечити гарантії безпеки держави, а також присутність

інтересів США у регіоні, що стало основним підходом США до розбудови безпекової співпраці з країною-партнером²⁵.

При цьому держави *не мають* окремої двосторонньої угоди, яка б містила безпекові зобов'язання щодо допомоги одна одній у разі конфлікту. Позитивом у цій ситуації є те, що юридично обов'язкові безпекові гарантії зменшували би свободу дій самого Ізраїлю.

В умовах еволюції двосторонніх відносин і зовнішніх безпекових умов держави продовжили поглиблення безпекової взаємодії шляхом підписання нових угод. Після війни Судного дня країни розробили та підписали 1 вересня 1975 року Меморандум про взаєморозуміння, в якому зазначається, що уряд Сполучених Штатів зобов'язується повністю відповідати на оборонні, енергетичні та економічні потреби Ізраїлю²⁶. У Меморандумі йдеться про *регулярні консультації*, зокрема й при загрозі безпеці та суверенітету Ізраїлю з боку світових держав. Угода *не містить зобов'язань* з боку США захищати країну-партнера і дає свободу дій щодо подальшої підтримки.

Держава Ізраїль має статус основного союзника США поза НАТО, який отримала у 1987 році. Наразі допомога Ізраїлю з боку США надається відповідно до 10-річних угод (меморандумів). В останній із них США зобов'язується надати 38 мільярдів доларів військової допомоги в період з 2019 по 2028 рік.

Ізраїльська безпекова модель характеризується високою готовністю країни до самооборони. Отже, Ізраїльська модель – це система двосторонніх відносин, в яких США виступають як гарант безпеки Ізраїлю.

Республіка Корея (Південна Корея) і США. У 1953 році було підписано Договір про взаємну оборону між Сполученими Штатами та Республікою Корея²⁷. Відповідно до положень документа Республіка Корея надавала право використовувати наземні, повітряні та морські сили США на своїй території та поблизу неї. Також Сторони договору визнали, що збройний напад у Тихоокеанському регіоні на будь-яку зі Сторін на їх адміністративно контрольованих територіях або на територіях, які будуть передані під адміністративний контроль іншої Сторони, буде вважатися небезпечним для її власного миру та безпеки. Таке формулювання давало США простір для реагування у випадку нападу КНДР на Республіку Корея.

При цьому південнокорейська армія повністю підпорядковувалася американському командуванню. Такі умови убезпечували американську армію від можливого втягування союзником у небажаний конфлікт. Таким чином, Республіка Корея віддавала частину суверенітету Сполученим Штатам Америки в обмін на власну безпеку. Наразі Південна Корея зберігає оперативний контроль над своєю армією в умовах перемир'я, але у випадку війни Сполучені Штати мають взяти на себе контроль над південнокорейськими збройними силами²⁸.

²⁵ Жар Володимир. Гарантії безпеки для України: аналіз міжнародного досвіду. Центр міжнародної безпеки. URL: <https://analytics.intsecurity.org/security-guarantees-ukraine/>

²⁶ Там само.

²⁷ Mutual Defense Treaty (United States–South Korea). URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kor001.asp

²⁸ Жар Володимир. Гарантії безпеки для України: аналіз міжнародного досвіду. Центр міжнародної безпеки. URL: <https://analytics.intsecurity.org/security-guarantees-ukraine/>

Отже, у межах «південнокорейської безпекової моделі» альянс зі США формалізовано двосторонньою угодою, зміст якої схожий на статтю 5 Статуту НАТО, і безпека держави забезпечується безпосереднім розміщенням американського військового контингенту на території держави. У випадку ж нападу керівництво збройними силами переходить під командування США. Така модель розцінюється як обмеження незалежності Республіки Корея у військово-політичних питаннях.

Японія і США. Між цими державами існує Договір про взаємне співробітництво і безпеку від 1951 року. У 1960 році зазначений договір був переглянутий, надавши Сполученим Штатам право створювати бази на архіпелазі в обмін на зобов'язання захищати Японію в разі нападу²⁹. Новий «договір безпеки», який відрізнявся від договору 1951 року меншою асиметрією взаємних зобов'язань щодо співробітництва в галузі оборони та був укладений на 10 років, після завершення яких кожна зі сторін мала право його денонсувати, містив формулювання про те, що збройний напад на одну зі сторін «становитиме загрозу миру й безпеці для іншої».

Також цим договором США була надана можливість створювати й використовувати військові бази на території Японії, а також розміщувати на них будь-яку кількість власних збройних сил, а Японія, своєю чергою, зобов'язалася захищати американські бази в разі будь-якого нападу. У положеннях Договору передбачалося *проведення двосторонніх консультацій* відносно кількості озброєнь і дислокації контингенту Збройних сил США на території Японії. Водночас японська сторона брала на себе зобов'язання реалізовувати військово-стратегічні плани Сполучених Штатів у межах Далекосхідного регіону. Так, зокрема, стаття 6 договору підкреслювала: «З метою здійснення безпеки Японії та підтримки міжнародного миру на Далекому Сході *США надається право користуватися* японськими сухопутними, військово-повітряними і військово-морськими силами, засобами обслуговування і територією Японії». Також у договорі є положення про те, що обидві сторони зобов'язуються вирішувати міжнародні суперечки виключно мирним шляхом, утримуватися від «загрози силою або використання сили» проти будь-яких держав і дотримуватися вимог положень Статуту ООН. Договір *не зобов'язував* Японію надавати допомогу США у разі вступу США у війну з третіми країнами. Одночасно з підписанням Договору було також ратифіковано Згоду про засоби обслуговування, території і статус Збройних сил США в Японії. Таким чином, згідно із цим договором США гарантують безпеку та захист, що означає, що у випадку будь-якого нападу на Японію Вашингтон потенційно може відповісти державі-нападнику навіть застосуванням ядерної зброї. Відсутність у Японії власних збройних сил закріплена в Конституції 1947 року, проте нині відбувається стрімка військова модернізація сил самооборони. Японія щорічно виплачує США приблизно \$2 млрд за перебування їх військовослужбовців на своїй території.

²⁹ TREATY OF MUTUAL COOPERATION AND SECURITY BETWEEN JAPAN AND THE UNITED STATES OF AMERICA. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>

Японія отримує від США доступ до технологій, що дозволять їй виготовляти зброю проти гіперзвукових ракет, а також власне аерокосмічне озброєння.

Наявність на японській території американських військових баз має стратегічну важливість із урахуванням особливостей географічного розташування цієї країни в Тихоокеанському регіоні та існування постійної загрози від сусідніх комуністичних держав. Таким чином, Японія зберігає статус основного союзника США поза НАТО.

Інші «безпекові зобов'язання».

Тайвань і США. Безпекова угода між США і Тайванем (1949 р.) була розірвана у 1979 році під час встановлення дипломатичних відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою. Наразі у відносинах з Тайванем США керуються закріпленим у законодавстві країни Актом про відносини з Тайванем (Taiwan Relations Act³⁰), трьома спільними американсько-китайськими комюніке та «Шістьма запевненнями» Рональда Рейгана.

Акт про відносини з Тайванем вказує, що будь-які спроби визначити майбутнє Тайваню іншими, ніж мирними засобами, включаючи бойкоти чи ембарго, вважаються загрозою миру та безпеці західної частини Тихого океану та серйозною стурбованістю Сполучених Штатів. Президент США має негайно інформувати Конгрес про будь-яку загрозу безпеці або соціальній чи економічній системі народу Тайваню та будь-яку небезпеку для інтересів Сполучених Штатів, що через це виникає. Актом передбачається надання Тайваню таких видів зброї та в такій кількості, яка необхідна для того, щоб Тайвань міг підтримувати достатній потенціал самооборони.

Попри те, що Сполучені Штати Америки не мають юридичних зобов'язань перед Тайванем, у США існує двопартійний консенсус щодо важливості безпеки острова, який розташований у «першому острівному ланцюгу», і готовність дотриматися раніше задекларованих принципів.

Таким чином, попри відсутність формалізованих двосторонніх безпекових гарантій і відсутність постійної присутності американського військового контингенту на території Тайваню, безпека острова відповідає національним інтересам Сполучених Штатів Америки, і визначена політична воля США захищати Тайвань. Також США гарантує постійне постачання озброєння Тайваню.

Низку «безпекових» договорів має ***Австралія***, зокрема з острівними країнами в Тихому океані – Соломоновими островами (2017 р.)³¹, Вануату (2022 р.)³² та ін., які передбачають введення австралійського «безпекового»

³⁰ Taiwan Relations Act. (Public Law 96-8, 22 U.S.C. 3301 et seq.). 1979. URL: <https://www.ait.org.tw/taiwan-relations-act-public-law-96-8-22-u-s-c-3301-et-seq/>

³¹ Agreement between the Government of Australia and the Government of Solomon Islands concerning the basis for deployment of police, armed forces and other personnel to Solomon Islands. URL: <https://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/ATS/2018/14.html>

³² Agreement between the Government of Australia and the Government of the Republic of Vanuatu concerning closer security relations. URL: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-vanuatu-bilateral-security-agreement.pdf>

контингенту (поліції, сил оборони, збройних сил) на територію цих країн у разі необхідності, за заявою запитуючої Сторони.

Наприклад, Договір між урядом Австралії та урядом Папуа-Нової Гвінеї про рамки для більш тісних відносин у сфері безпеки від 2023 року³³ є юридично зобов'язуючою основою для поглиблення співпраці у сфері безпеки між Сторонами в таких традиційних сферах, як оборона, охорона правопорядку, охорона кордонів і морська безпека, а також у нетрадиційних сферах, зокрема кібербезпеки, боротьби зі зміною клімату, гендерного насильства і критично важливої інфраструктури³⁴.

У цьому договорі (2023 року!) вказано на те, що в разі загрози суверенітету, миру або стабільності однієї зі Сторін або Тихоокеанського регіону Сторони *проводять консультації* на запит будь-якої зі Сторін і розглядають питання про необхідність вжиття відповідних заходів у зв'язку з такою загрозою. У разі зовнішнього збройного нападу на одну зі Сторін Сторони *проводять консультації* з метою вирішення питання щодо вжиття заходів, спільно чи окремо, у зв'язку з таким нападом (пункти 2, 3 статті 5). Також документом передбачена можливість звернення однієї Сторони до іншої із запитом про надання допомоги щодо питання, пов'язаного з безпекою, або загрози, що зачіпає її суверенітет, мир чи стабільність. Із метою надання безпекової допомоги Сторони докладають усіх можливих зусиль для реагування і координують свої дії з питань спроможності реагування, а також залучення третіх сторін та їх внеску в безпекову допомогу (стаття 6).

У разі, якщо Сторонами прийнято рішення про необхідність присутності контингенту однієї Сторони на території іншої Сторони для цілей взаємного безпекового співробітництва, присутність такого контингенту регулюється Договором між Австралією та Папуа-Новою Гвінеєю про статус Сил кожної держави на території іншої держави 1977 року³⁵ або будь-якими іншими застосовними угодами чи домовленостями між Сторонами (пункт 4 статті 3, стаття 4).

Висновки. Ґрунтовний аналіз положень міжнародно-правових актів, договорів, присвячених забезпеченню гарантій безпеки, дозволяє констатувати, що в них йдеться про зобов'язання між державами-учасницями поважати незалежність і суверенітет та надавати підтримку у військовій та оборонній сферах або проголошуються військові союзи між країнами. Також можуть прописуватися інші форми співпраці, зокрема: формат надання відсічі у випадку зовнішнього збройного нападу; проголошення військової єдності між альянсами держав; встановлення механізмів гарантування військової взаємодопомоги на паритетних засадах; можливість створювати й використовувати військові бази на території тієї чи іншої держави-учасниці угоди; особливості постачання

³³ Agreement between the Government of Australia and the Government of Papua New Guinea on a framework for closer security relations. URL: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-papua-new-guinea-bilateral-security-agreement.pdf>

³⁴ Joint Leaders Statement on the Australia–Papua New Guinea Bilateral Security Agreement. URL: <https://www.pm.gov.au/media/joint-leaders-statement-australia-papua-new-guinea-bilateral-security-agreement>

³⁵ Agreement between Australia and Papua New Guinea regarding the Status of Forces of each State in the Territory of the other State, and Agreed Minute. URL: <https://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1977/6.html>

військової техніки, боєприпасів, зброї та озброєння; організація та здійснення програм зовнішнього військового фінансування; виконання зобов'язань щодо протиракетної оборони; участь у спільних оборонних ініціативах; проведення спільних досліджень військового характеру; спільна участь у контртерористичних заходах тощо.

Зазвичай міжнародні договори у сфері забезпечення гарантій безпеки оформлюються як двосторонні або багатосторонні угоди про співпрацю в галузі оборони (безпеки). Переважно такі договори мають декларативний характер та є актами міжнародного законодавства. В їх положеннях можуть відобразитися специфічні умови та особливості формування спільної безпекової політики, концептуальні засади в оборонній сфері. При цьому жодного понятійно-категоріального апарату, присвяченого «гарантіям безпеки» та відповідного визначення цієї терміносистеми в таких договорах не наводиться. Термін «гарантії безпеки» в міжнародному праві відсутній, оскільки він не є юридичним, а скоріше політико-медійним, науково-аналітичним.

Як показує проведений аналіз «безпекових» договорів (угод, меморандумів), вони не містять конкретних заходів, обсягу допомоги тій чи іншій державі. У них визначаються в загальних рисах зобов'язання перед іншою державою щодо її незалежності й територіальної цілісності. При цьому вживаються такі терміносистеми як: «надання допомоги», «негайна допомога», «діяти проти спільних загроз». Усі договори містили і містять положення щодо «проведення консультацій» (зокрема, і стаття 5 статуту НАТО, і Угода України з Великою Британією), оскільки консультації є невід'ємним елементом дипломатичної процедури.

Специфічні риси в цьому контексті мав Варшавський договір, в якому, окрім допомоги і консультацій, ішлося про створення Об'єднаного Командування збройними силами Договірних Сторін.

Також відмінною рисою Будапештського меморандуму (якщо порівнювати безпекові договори тих років) є більш конкретизовані зобов'язання держав-сторін меморандуму не вчиняти ряд дій на шкоду Україні з одночасною вимогою виконання негайних дій з боку Ради Безпеки ООН. При цьому форма реалізації таких зобов'язань – лише проведення консультацій.

В Угоді України і Британії вже з'являються нові терміносистеми «безпекова співпраця» і «безпекові зобов'язання», а також розширені представлені напрями співпраці і зобов'язання обох Сторін. Ця тенденція відображена і в наступних угодах України.

Більшість «безпекових» договорів ґрунтується на паритетних засадах або взаємних зобов'язаннях із різним обсягом: навіть у договорах, в яких збройний напад на державу-союзника розцінюється як небезпечний для власного миру і безпеки («напад на самого себе») (Статут НАТО, договір про ЄС, ANZUS, договір США і Республіки Корея), йдеться про: допомогу «всіма можливими засобами», допомогу, яка вважається доцільною (необхідною) державою-учасником договору, допомогу, виходячи із спроможностей держави (тобто не обов'язково військової). Отже, форми реалізації зобов'язань залежать від розсуду держави й національного законодавства. Прямі застереження щодо

такого обсягу містяться в договорі ANZUS та Лісабонському договорі. У будь-якому випадку така допомога визначається за проведеними консультаціями між Сторонами.

Є й односторонні зобов'язання щодо безпекового захисту іншої держави: Ізраїлю, Тайваню – з боку США; України – з боку учасників Будапештського меморандуму.

Лише деякі договори (зобов'язання) США можна вважати в цілому гарантіями безпеки в силу їх забезпеченості на рівні американського законодавства та політичної волі США (щодо Ізраїлю, Тайваню). Перебування військового контингенту на території інших держав теж свідчить про практичну надійність гарантій безпеки (Республіка Корея, Японія тощо). При цьому чинні угоди не містять зобов'язань із боку Сполучених Штатів Америки захищати країну-партнера і дають свободу дій щодо подальшої підтримки. Така практика є усталеною для американської дипломатії. Навіть договір із Південною Кореєю, який порівнюють із положеннями статті 5 Статуту НАТО, не містить формулювань, які б зобов'язували американську сторону вступати в конфлікт у разі нападу на Союзника.

Таким чином, на сьогодні відсутня універсальна концепція, яка може забезпечити безпеку держави іншою державою (державами).

У цьому процесі, на нашу думку, необхідно використовувати: (1) вузький підхід (двосторонній) у суб'єктному складі «безпекових» угод України з іншими державами; і (2) широкий підхід у регламентації напрямів співпраці між Україною та іншою державою, із максимальною конкретизацією зобов'язань Сторін щодо: видів допомоги, надання високотехнологічної зброї у кількості, необхідній для захисту суверенітету й територіальної цілісності України, співробітництва у сфері ВПК, сучасних військових розробок тощо; забезпечення постійної присутності військових кораблів НАТО у Чорному морі; (3) фіксації важливості підтримки України в законодавстві відповідної держави, з якою укладається угода. Окрема увага повинна бути приділена понятійно-категоріальному апарату, що використовується в угоді, зокрема, потрібно уникати вжиття терміносистеми «безпекові запевнення», яка не несе змістовного навантаження щодо гарантування відповідних зобов'язань. Угоди мають ґрунтуватися на паритетних засадах. Україна потребує конкурентоздатної моделі економічного розвитку й ефективного внутрішнього реформування.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

Порівняльна характеристика «безпекових угод» щодо євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України

Угода з Францією (по аналогії до угоди з Великою Британією)	Угода з Німеччиною	Угода з Данією	Угода з Нідерландами	Угода з Італією	Угода з Канадою
<p>... підтверджуючи мету вступу України до Європейського Союзу і той факт, що безпека України є невід'ємною складовою безпеки Європи та євроатлантичного регіону ...</p>	<p>(Шлях реформ) є ключовим у контексті її європейських прагнень та прагнень до НАТО</p>	<p>Країни Північної Європи віддані непохитній підтримці України, яка захищає свій суверенітет і територіальну цілісність, відновлює економіку, захищає своїх громадян та просуває свій порядок денний реформ, продовжуючи інтеграцію в євроатлантичну спільноту. Україна зобов'язується імплементувати реформи, визначені ЄС, МВФ і НАТО, які охоплюють, зокрема, урядування, прозорість, боротьбу з корупцією та демократичний контроль над Силами</p>	<p>підтверджуючи, що безпека України є невід'ємною частиною безпеки євроатлантичного регіону, а отже, безпека України та Нідерландів тісно пов'язана ...</p> <p>визнаючи шлях України до майбутньої інтеграції в євроатлантичну спільноту ...</p> <p>визнаючи, що оборона, відновлення, реформи та європейські і євроатлантичні амбіції України є взаємопідсилювальними й повинні розглядатися спільно ...</p>	<p>Італія віддана підтримці реформаторських зусиль України. Це має важливе значення для її європейських прагнень та прагнень до НАТО.</p> <p>Оборона, безпека, відновлення, реформування в контексті європейських та євроатлантичних прагнень України є взаємопідсилювальними.</p>	<p>... визнаючи невід'ємне право України обирати власну зовнішню політику й механізми безпеки, включно з прагненнями України приєднатися до НАТО та Європейського Союзу (ЄС) ...</p>

		безпеки та оборони України. Реалізація Україною цих реформ є <i>ключовою</i> в контексті її прагнень до ЄС та НАТО.			
Франція підтверджує, що майбутній вступ України до НАТО зробив би корисний внесок у мир і стабільність в Європі. Учасники координуватимуть та посилюватимуть спільні зусилля для підтримки вступу України до НАТО.	пункт відсутній	Данія нагадує, що Україна належить до євроатлантичної родини і стане членом НАТО.	Нідерланди продовжуватимуть підтримувати Україну на її шляху від швидкого до довгострокового відновлення, узгоджуючи ці зусилля з перспективою членства України в ЄС та її статусом країни – кандидата на вступ до ЄС.	пункт відсутній	Канада продовжуватиме підтримувати впровадження Україною глибоких та комплексних реформ, необхідних для повної інтеграції в ЄС і НАТО, і високо оцінює значний прогрес у реформах, досягнутий на сьогодні в Україні
Основною складовою угоди є підтримка інтеграції України до європейських та євроатлантичних інституцій, зокрема шляхом підтримки вступу України до ЄС та оперативної сумісності з НАТО.	пункт відсутній	Україна є частиною європейської родини та має майбутнє в ЄС.	... майбутнє України – в НАТО ... сприяння Україні в її переході до повної оперативної сумісності з НАТО на шляху до членства в Альянсі Україна є частиною європейської сім'ї і має майбутнє в ЄС.	Майбутнє України та її народу пов'язане з європейською родиною. Італія рішуче підтримує процес вступу України та її зусилля щодо впровадження відповідних реформ для її майбутнього членства в ЄС.	... майбутнє України в НАТО ... Основними компонентами безпекових зобов'язань є: ... підтримка майбутньої інтеграції України до євроатлантичних інституцій, у тому числі шляхом підтримки реформ в Україні та налагодження

					оперативної сумісності з НАТО.
Франція підтримуватиме зусилля України щодо інтеграції її оборонної промисловості в систему безпеки і оборони НАТО та ЄС.	пункт відсутній	Данія, де це можливо, підтримуватиме зусилля України щодо інтеграції її оборонної промисловості до систем оборони й безпеки НАТО та ЄС. Це передбачає підтримку процесу реформ в Україні на шляху до майбутнього членства в ЄС і НАТО.	Нідерланди підтримуватимуть, де це можливо, зусилля України з інтеграції її оборонної промисловості в систему оборони й безпеки НАТО та ЄС.	Італія підтримуватиме Україну у створенні умов для посилення економічних і торговельних відносин, що ведуть до поступового приєднання України до внутрішнього ринку ЄС із загальною метою вступу України до Європейського Союзу. Італія продовжуватиме підтримувати Україну на її шляху до членства в ЄС і надавати практичні вказівки.	КУСБП має на меті підтримувати та готувати Україну на шляху її інтеграції до євроатлантичного співтовариства.
Франція допомагатиме розвитку майбутніх Сил оборони, дедалі більш взаємосумісних із НАТО та які сприятимуть внеску в сили НАТО. Це включає розвиток сучасного оборонного сектору в Україні та шлях до майбутнього в НАТО.	Навчання відбуватиметься у тісній співпраці з партнерами з ЄС і НАТО та відповідно до чинного національного законодавства	Військова підтримка сприятиме модернізації Сил безпеки та оборони України і більшому ступеню оперативної сумісності Сил безпеки та оборони України зі стандартами НАТО та іншими відповідними міжнародними організаціями. Це включає, зокрема, надання обладнання, навчання (включно з програмами підготовки	... підвищення оперативної сумісності із силами НАТО ... перехід до концепцій та оперативних процедур НАТО, командно-штабна підготовка, спільні навчання, посилення сумісності та взаємосумісності з країнами – членами НАТО.	Учасники співпрацюватимуть у здійсненні необхідних реформ на шляху України до майбутнього членства в НАТО.	Визнаючи вимоги процесу вступу до ЄС і НАТО покращення оперативної сумісності з НАТО ...

		інструкторів) та інфраструктуру, необхідну для підвищення оперативної сумісності та сумісності з НАТО.			
Ця Угода не перешкоджає шляху України до майбутнього членства в Євроатлантичному співтоваристві.	Учасники мають намір залишати цю Угоду чинною, доки Україна продовжуватиме свій шлях до майбутнього членства в Євроатлантичній спільноті.	Угода не перешкоджає шляху України до майбутнього членства в євроатлантичному співтоваристві. У випадку, якщо Україна стане членом НАТО до закінчення терміну дії цієї Угоди, Учасники приймуть рішення щодо її майбутнього статусу.	У разі набуття Україною членства в НАТО до закінчення строку дії цієї Угоди Учасники визначать її майбутній статус.	Учасники мають намір, щоб ця Угода залишалася чинною, допоки Україна прямує до її майбутнього членства в євроатлантичному співтоваристві. У випадку, якщо Україна стане членом НАТО до завершення строку дії цієї Угоди, Учасники вирішуватимуть її майбутній статус.	Учасники мають намір, щоб ця Угода залишалася чинною, поки Україна просувається своїм шляхом до майбутнього членства в НАТО. У випадку, якщо Україна стане членом НАТО до закінчення терміну дії цієї Угоди, Учасники ухвалять рішення щодо її майбутнього статусу.

Узагальнення щодо безпекових зобов'язань у деяких міжнародних договорах, угодах, меморандумах

№ з/п	Договір, угода, меморандум	Зміст безпекових зобов'язань (гарантій)	Примітка (застереження)
1.	Договір про ЄС³⁶	У випадку, якщо держава-член ЄС та її територія стала жертвою збройної агресії, інші держави мають виконати свої зобов'язання щодо надання їй допомоги та сприяння всіма наявними в їх арсеналі засобами відповідно до статті 51 Статуту ООН (стаття 42(7), абз. 1). Зобов'язання та співпраця у даній сфері повинні відповідати зобов'язанням в рамках Організації Північноатлантичного договору, що для держав, які є її членами, залишається основою їх колективної оборони (стаття 42(7), абз. 2).	Допомога може варіюватися від дипломатичної підтримки й технічної або медичної допомоги до цивільної або військової допомоги. Розповсюджується лише на держави-члени ЄС.
2.	Північноатлантичний договір³⁷	Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або на кількох із них в Європі чи в Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх, і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту ООН, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки в Північноатлантичному регіоні. Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раду Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки застосує заходи,	Об'єкти збройного нападу визначені статтею 6 договору НАТО. Стаття 5 Північноатлантичного договору НАТО використовувалася один раз – як відповідь на терористичні напади 11 вересня 2001 року проти США (НАТО узгодила вісім напрямів заходів на підтримку США). Альянс кілька разів координував заходи із забезпечення колективної оборони.

³⁶ Treaty on [European Union](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF), TEU. 07.02.1992. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

³⁷ Північноатлантичний договір від 04.04.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text

		необхідні для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки (стаття 5).	
3.	Варшавський договір ³⁸ (втратив чинність на підставі протоколу від 01.07.1991 р.)	<p>У разі збройного нападу в Європі на одну або декілька держав-учасниць Договору з боку будь-якої держави або групи держав, кожна держава-учасниця Договору в порядку здійснення права на індивідуальну або колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН надасть державі або державам, які зазнали такого нападу, негайну допомогу індивідуально та за згодою з іншими державами-учасницями Договору всіма засобами, які видаються їй необхідними, включаючи застосування збройної сили.</p> <p>Держави-учасниці Договору негайно консультуватимуться щодо спільних заходів, які необхідно вжити з метою відновлення та підтримки міжнародного миру та безпеки. Про заходи, вжиті на підставі цієї статті, буде повідомлено Раді Безпеки відповідно до положень Статуту ООН. Ці заходи будуть припинені, як тільки Рада Безпеки здійснить заходи, необхідні для відновлення та підтримки міжнародного миру та безпеки (стаття 4).</p> <p>Сторони погоджуються про створення Об'єднаного Командування їх збройними силами, які будуть виділені за згодою між Сторонами у підпорядкування цього Командування, яке діє на основі спільно встановлених принципів. Вони вживатимуть також інших узгоджених заходів, необхідних для зміцнення їх обороноздатності, щоб захистити мирну працю їх народів, гарантувати недоторканність їх кордонів та територій і забезпечити захист від можливої агресії (стаття 5).</p>	<p>Використано при вторгненні військ СРСР та країн-сателітів до ЧССР (Празька весна, 1968 р.).</p> <p>Країни НАТО засудили введення радянських військ і військ країн ОВД до Чехословаччини, але в ситуації військового паритету між СРСР та США прямого військового зіткнення не відбулося.</p>
4.	Договір безпеки між Австралією, Новою Зеландією та США (Договір ANZUS) ³⁹	Сторони окремо і спільно шляхом безперервної та ефективної самопомоги та взаємодопомоги підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну й колективну здатність протистояти збройному нападу (стаття II).	Регіональний договір ще має назву «малий Тихоокеанський пакт безпеки».

³⁸ Варшавський договір 1955 р. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ, 2003. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Varshavskiy_dohovir_1955

³⁹ Security Treaty Between the United States, Australia, and New Zealand (ANZUS) on September 1, 1951. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/usmu002.asp

		<p>Сторони <i>консультуватимуться</i> разом, коли, на думку будь-якої з них, територіальна цілісність, політична незалежність або безпека будь-якої зі Сторін буде під загрозою в Тихому океані (стаття III). Кожна Сторона визнає, що збройний напад у Тихоокеанському регіоні на будь-яку зі Сторін буде небезпечним для її власного миру та безпеки, і заявляє, що вона <i>діятиме для протидії спільній небезпеці відповідно до своїх конституційних процедур</i>.</p> <p>Про будь-який такий збройний напад і про всі заходи, вжиті внаслідок нього, негайно повідомляється Раді Безпеки ООН. Такі заходи припиняються, коли Рада Безпеки вживає заходи, необхідні для відновлення та підтримки міжнародного миру й безпеки (стаття IV).</p> <p>Збройний напад на будь-яку зі Сторін вважається таким, що включає збройний напад на територію метрополії будь-якої зі Сторін або на острівні території, що знаходяться під її юрисдикцією в Тихому океані, або на її збройні сили, громадські судна або літаки в Тихому океані (стаття V).</p>	<p>Передбачена обов'язкова ратифікація цього договору відповідно до конституційних процедур Сторін.</p> <p>Австралія застосувала Договір ANZUS 14 вересня 2001 року у відповідь на терористичні атаки в США 11 вересня і стала однією з перших країн, які приєдналися до операції США «Нескорена свобода» (Афганістан).</p>
5.	<p>Договір про взаємну оборону між США та Республікою Корея⁴⁰</p>	<p>Сторони будуть <i>проводити спільні консультації</i> кожного разу, коли, на думку будь-якої з них, політичній незалежності чи безпеці будь-якої зі Сторін <i>загрожує зовнішній збройний напад</i>. Окремо та спільно, шляхом самопомоги та взаємної допомоги Сторони будуть підтримувати й розвивати відповідні <i>засоби стримування збройного нападу та вживатимуть відповідних заходів</i> за згодою і через консультації для виконання цього Договору та досягнення його цілей (стаття II).</p> <p>Кожна зі Сторін визнає, що збройний напад у Тихоокеанському регіоні на будь-яку зі Сторін на територіях, які зараз перебувають під їх відповідним адміністративним контролем, або надалі визнаних однією зі Сторін як законно переведених під адміністративний контроль іншої, буде небезпечним для її власних</p>	<p>Ратифікація США та Республікою Корея відповідно до їх відповідних конституційних процедур.</p> <p>Південна Корея зберігає оперативний контроль над своєю армією в умовах перемир'я, але у випадку війни Сполучені Штати мають взяти на себе контроль над південнокорейськими збройними силами.</p>

⁴⁰ Mutual Defense Treaty (United States–South Korea). URL:https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kor001.asp

		миру та безпеки, та заявляє, що діятиме, щоб протистояти спільній небезпеці відповідно до своїх конституційних процедур (стаття III). Республіка Корея надає, а Сполучені Штати Америки приймають право розпоряджатися сухопутними, повітряними та морськими силами Сполучених Штатів на території Республіки Корея та навколо неї, як це визначено за взаємною згодою (стаття IV).	
6.	Договір між урядом Австралії та урядом Папуа-Нової Гвінеї про рамки для більш тісних відносин у сфері безпеки від 2023 року⁴¹	У разі загрози суверенітету, миру або стабільності однієї зі Сторін або Тихоокеанського регіону Сторони проводять консультації на запит будь-якої зі Сторін і розглядають питання про необхідність вжиття відповідних заходів у зв'язку з такою загрозою. У разі зовнішнього збройного нападу на одну зі Сторін Сторони проводять консультації з метою вирішення питання щодо вжиття заходів, спільно чи окремо, у зв'язку з таким нападом (пункти 2, 3 статті 5). Із метою надання безпекової допомоги Сторони докладають усіх можливих зусиль для реагування і координують свої дії з питань спроможності реагування, а також залучення третіх сторін та їх внеску в безпекову допомогу (стаття 6).	У разі, якщо Сторонами прийнято рішення про необхідність присутності контингенту однієї Сторони на території іншої Сторони для цілей взаємного безпекового співробітництва, присутність такого контингенту регулюється Договором між Австралією та Папуа-Новою Гвінеєю про статус Сил кожної держави на території іншої держави 1977 року або будь-якими іншими застосовними угодами чи домовленостями між Сторонами.
7.	Акт (США) про відносини з Тайванем (Taiwan Relations Act)⁴²	Будь-які спроби визначити майбутнє Тайваню іншими, ніж мирними засобами, включаючи бойкоти чи ембарго, вважаються загрозою миру та безпеці західної частини Тихого океану та <i>серйозною стурбованістю</i> Сполучених Штатів (розділ 2). Президент США має негайно інформувати Конгрес про будь-яку загрозу безпеці або соціальній чи економічній системі народу Тайваню та будь-яку небезпеку для інтересів Сполучених Штатів,	Акт розцінюється як законодавчий акт. Попри відсутність формалізованих двосторонніх безпекових гарантій і відсутність постійної присутності американського

⁴¹ Agreement between the Government of Australia and the Government of Papua New Guinea on a framework for closer security relations. URL: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/australia-papua-new-guinea-bilateral-security-agreement.pdf>

⁴² Taiwan Relations Act. (Public Law 96-8, 22 U.S.C. 3301 et seq.). 1979. URL: <https://www.ait.org.tw/taiwan-relations-act-public-law-96-8-22-u-s-c-3301-et-seq/>

		що через це виникає (п. 3 розділу 3). Сполучені Штати <i>нададуть</i> Тайваню оборонні вироби та оборонні послуги в такій кількості, яка може бути необхідною для того, щоб Тайвань міг підтримувати достатній потенціал самооборони (п. 1 розділу 3). Президент і Конгрес визначають характер і кількість таких оборонних предметів і послуг виключно на основі свого судження про потреби Тайваню відповідно до процедур, встановлених законом (п. 2 розділу 3).	військового контингенту на території Тайваню, безпека острова відповідає національним інтересам Сполучених Штатів Америки.
8.	Меморандум про взаєморозуміння між Сполученими Штатами Америки та Державою Ізраїль (MoU)⁴³	Довгострокові потреби Ізраїлю у військових поставках зі Сполучених Штатів повинні бути предметом періодичних <i>консультацій</i> між представниками оборонних установ США та Ізраїлю з досягненням згоди щодо конкретних пунктів (п. 2). Уряд Сполучених Штатів з особливою серйозністю сприйматиме загрози безпеці чи суверенітету Ізраїлю з боку світових держав. На підтримку цієї мети Уряд Сполучених Штатів у разі такої загрози негайно проконсультується з Урядом Ізраїлю щодо того, яку дипломатичну чи іншу допомогу він може надати Ізраїлю відповідно до своєї конституційної практики (п. 10). Сполучені Штати сповнені рішучості продовжувати підтримувати оборонну силу Ізраїлю шляхом постачання передових типів обладнання, наприклад, літаків F-16. Уряд Сполучених Штатів погоджується на якнайшвидшу зустріч для проведення спільного дослідження високих технологій і складних предметів, включаючи ракети класу «земля-земля» Pershing зі звичайними боєголовками, з метою надання позитивної відповіді. Адміністрація США щорічно подаватиме на затвердження Конгресу США запит на військову та економічну допомогу, щоб допомогти задовольнити економічні та військові потреби Ізраїлю (Додаток про зброю).	Держава Ізраїль має статус основного союзника США поза НАТО, який отримала у 1987 році. Між цими державами підписано численні двосторонні угоди про співпрацю в галузі оборони, серед яких: Угода про взаємну оборонну допомогу (1952); Загальна угода про безпеку інформації (1982); Угода про взаємну матеріально-технічну підтримку (1991); Угода про статус збройних сил (1994 р.) та ін. У Меморандумі як особливому акті виконавчої влади США, який не потребує ратифікації Сенатом, йдеться про регулярні консультації, зокрема й при загрозі безпеці та суверенітету Ізраїлю з боку світових держав.

⁴³ Memorandum of Agreement between the Governments of the United States of America and Israel. 1975. URL:<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-united-states-memorandum-of-understanding-1975>

			Угода не містить зобов'язань із боку США захищати країну-партнера.
--	--	--	--